

Diplomová práce Odcizení dětí přírodě – mění se děti? Lucie Vosátkové

Posudek oponenta

RNDr. Jana Dlouhá, Ph.D.

Základní hodnocení

Práce *Odcizení dětí přírodě – mění se děti?* Lucie Vosátkové se věnuje tématu, které je velmi důležité v pedagogickém diskurzu, a přes mnohé snahy o jeho prosazení je dnes stále opomíjeno. Autorka téma uchopila velmi aktivně, prostudovala značné množství zdrojů, shromáždila data z předchozích výzkumů na toto téma, určila závažné důsledky předchozích zjištění, a navázala na ně výzkumem vlastním. Použila existující výzkumný nástroj a modifikovala jej pro kontext a potřeby svého výzkumu; získala tak srovnatelná data ze dvou období, což jí umožnilo pozorovat trendy ve sledované oblasti a vyvodit závěry pro vzdělávací praxi.

Práce má povahu pedagogického výzkumu, přičemž je patrné, že primárním cílem výzkumu je zjistit potřebnost určitých změn ve vzdělávání, zdůvodnit je a případně i naznačit cesty k jejich prosazení. Do tohoto praktického stadia výzkum doveden není, avšak podává dobrý přehled potřeb výchovného procesu, které současný systém nenaplňuje. Zaměření k tomuto praktickému cíli někdy převažuje nad pohledem výzkumníka, který by se pokoušel sledované jevy vysvětlovat v různých souvislostech, nicméně i v tom je síla této práce – umožňuje autorce koncentrovat své úsilí k hledání průvodních jevů psychologického rozvoje dětí v současnosti, pojmenování nepříznivých příznaků, i naznačení cest k alespoň dílčí nápravě. Práce se věnuje tématu poměrně širokému. Činí tak ovšem s velkým nadhledem, systematicky – začíná pohledem do historie, následuje zasazení tématu práce do kontextu vědních oborů (psychologie), a definice hlavních pojmů. To se již děje s ohledem na „žádoucí“ a „nežádoucí“ vztahy a vlastnosti. Rekapitulace výsledků předchozích výzkumů je velmi podrobná, s analytickým vhledem, což je přínosem práce, nicméně pro čtenáře se místy stává tato kapitola nepřehlednou (není jasné, co přesně autorka sleduje, neboť povaha představených dat je poměrně různorodá a závěry v části „Hlavní trendy vývoje mladé generace“ zase velmi obecné). Výzkumná část na předchozí citované práce navazuje a dobře ilustruje současný stav v oblasti zájmu; přináší zajímavé závěry – v tomto srovnání je patrný posun v některých sledovaných proměnných (např. strach z přírody).

Celkově je třeba říci, že diplomantka odvedla velký kus práce a přes drobné nedostatky předložila velmi zajímavou práci po stránce teoretické (uchopení poměrně málo rozvinutého, přitom však důležitého tématu) i praktické – empirický základ může sloužit pro další výzkumy v tomto směru. Doporučuji, aby svůj výzkum představila formou odborného článku, což by vyžadovalo drobné nedostatky diplomové práce napravit. Z tohoto hlediska by pak bylo vhodné se více soustředit na omezený počet sledovaných jevů a věnovat se jejich podrobné interpretaci na základě předchozích i stávajícího výzkumů.

Kritické připomínky

Drobné připomínky se týkají malé péči věnované popisu prezentovaných tabulek a grafů – pro nezasvěceného čtenáře není příliš jasné, co znamenají uváděné indexy (z tohoto pohledu by mohla být podrobnější kapitola Metody analýzy dat), proč jsou některé proměnné popsány anglickými termíny, nebo podle jakého indexu jsou data uvedena v grafu na str. 39 (osa y), a jaký je tedy rozdíl od grafu ze str. 38. Zde mimochodem chybí číslování grafů, podobně jako předchozích tabulek, ačkoli dále v části výzkumné již tabulky číslovány jsou. Další drobné opravy či návrhy na změny jsou uvedeny v textu.

Jak výše uvedeno, téma odcizení dětí přírodě pojala autorka z hlediska didaktického, tedy s ohledem na to, jak situaci napravit výchovou dětí a opatřeními s tím souvisejícími. V tomto ohledu je kritický pohled na problematiku i výzkumná složka práce plně dostačující, přináší pohled napříč stoletími i nejdůležitější práce z doby současné. Jestliže by se ovšem jednalo o výzkum prováděný samostatně pro výsledky, jež mají být publikovány v odborném tisku, doporučila bych následující zlepšení:

Větší pozornost je třeba věnovat interpretaci předchozích zjištění. Především autorka rekapituluje velké množství výzkumů (to je nesporným přínosem práce), nicméně všechny jsou interpretovány z hlediska odcizení dětí přírodě. S ohledem na sledované jevy se ovšem nabízí řada jiných výkladů, například nedostatečně rozvíjená (i definovaná) kulturní identita, takže utváření role člověka v kontextu kultury není ve vzdělání dostatečně aktivní. Nejsou odfiltrovány vedlejší faktory, například zrychlující se životní styl a nároky na energii i čas, což může mít významný dopad na množství i způsob trávení volného času. Domnívám se, že faktory trávení volného času s odcizením přírodě souvisí jen v některých aspektech, které by bylo potřeba diskutovat a následně zdůraznit.

Styčné body mezi vztahem k přírodě, formováním osobnosti dítěte a jeho vrůstáním do lidské společnosti by bylo dobré specifičtěji určit a lépe pojmenovat. Doporučuji tak pozornost zaměřit na omezený počet fenoménů, například jde o zmíněnou „netrpělivost“ při pozorování

živočichů. Ve vzdělání se jedná o velmi významný prvek, který nepozorovaně formuje nejen pohled žáků a studentů, ale i učitelů na sledovaný objekt studia a potažmo na utváření biologického myšlení. Nedostatek času již skutečně vede k uplatňování nových vzdělávacích metod, které mohou pozorování zrychlit nebo nahradit. V přírodovědném vzdělávání je pak potřeba velmi důkladně diskutovat, kdy a do jaké míry to je přínosné, a kdy už nebude rozvíjena schopnost pozorovat jako taková – tedy zahrnující umění vyladit se na přírodní čas a pochopit vnitřní logiku přírodních událostí.

Celkově by měla být lépe popsána souvislost mezi odcizením přírodě, jeho příčinami na jedné i důsledky na druhé straně, a širším společenským kontextem. Jde totiž nejen o dopad na psychologii jedince, jeho fyzické schopnosti, životní styl atd., zajisté zde bude možné vystopovat spojitost s jeho socializací, zapojením do lidského společenství. Není samozřejmě nutné v jedné práci pojmut všechny tyto aspekty, nicméně by bylo vhodné uvést, kterých přesně se práce dotýká, a kde její závěry již nemusí být relevantní. Navíc společenský kontext může mít velký vliv na konceptualizaci přírody jako takové, i pojetí a význam „odcizení“ – v období, kdy své názory utvářela Emilie Strejčková, se například jednalo o v podstatě jediný prostor svobody jedince ve svazující, ideologické společnosti. Ovšem v době, kdy byl prováděn jí navržený výzkum, bylo již pole pro spontánní aktivity jedince (a tudíž oblast vhodná pro rozvíjení dovedností svobodného života) podstatně širší, což výzkumy možná nedostatečně reflektovaly. Rekapitulace prací předchozích tak poměrně zbytečně vyznívá ve smyslu „všeobecné nápravy věcí lidských“, celkově narušeného světa prostřednictvím dosud „čisté“ přírody. Nepochybuji o tom, že ve vztahu k přírodě je možno utvářet velmi podstatné lidské vlastnosti, nicméně je třeba věnovat pozornost i „pojátkům“ se světem lidským.

V mladším školním věku je to přirozeně rodina, případně učitel; tento vztah by ovšem měl být posunován na vyšší úroveň ve věku starším. V představeném výzkumu již vliv nejbližšího okolí (rodina, učitel) zahrnut je, což lze hodnotit kladně; výzkumný nástroj ovšem přináší nové téma, a to *zážitek*, jehož roli ve formování vztahu k přírodě by bylo zapotřebí více diskutovat.

Z citovaných autorů někteří spíše přispěli k praktickému uchopení tématu citlivosti k přírodě; spolehnout se na jejich závěry v teoretické části by bylo potřeba opřít o hlubší pochopení tématu. V této souvislosti je třeba ještě upozornit na pojem „přirozený svět“, který je tématem filosofických úvah (např. Jan Patočka: Přirozený svět jako filosofický problém) a není dobré jej používat bez této (filosofické) reflexe. Někde není úplně jasné, zda závěry (např. Jak rozvíjet osobní vztah k přírodě, nebo Důsledky odcizení) jsou z literatury převzaté, či jde o samostatné úvahy autorky. V obou případech ovšem by bylo potřeba uvést, jak se k těmto

závěrům dospělo (nejsou pravděpodobně postaveny na datech, vychází ze zkušenosti). Zde také uvádím, že často citovaný (KRAJHANZL, 2005) ani (KRAJHANZL, 2009) není v seznamu literatury (to druhé pravděpodobně skryto pod Kolektiv autorů).

Tyto poznámky ovšem většinou překračují možnosti jedné práce. Na závěr je potřeba říci, že práce byla pojata velmi komplexně a podává tak poměrně ucelený obraz současné situace, přináší mnoho velmi inspirujících informací, zjištění, témat k dalšímu rozvíjení, a představuje poměrně hluboký úvodní vhled do problematiky; jako takovou ji doporučuji k obhajobě a hodnotím velmi vysoko:

18 bodů z 20 (jeden bod strhuji za nedostatky v práci s literaturou, jeden za nedokonalé představení výsledků výzkumů – jejich uvádění v tabulkách a grafech i příliš volnou interpretaci).

Celkové hodnocení: Výborně

RNDr. Jana Dlouhá, Ph.D.

V Praze dne 31.8.2015